

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕРСОНАЛОМ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Постановка проблеми. Організація діяльності суб'єктів господарювання аграрного сектору потребує раціонального використання ресурсів і факторів виробництва. Провідне місце серед них належить людському чиннику, який здійснює всі інші види ресурсів та є об'єктом і суб'єктом управлінських дій.

Тому аналіз персоналу є одним з основних напрямів організації аналітичної роботи на підприємстві і потребує детального вивчення. Ефективне управління персоналом сприяє покращенню діяльності підприємства в цілому та підвищенню усіх інших показників його функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці забезпечення персоналом аграрних підприємств та управління ним у своїх працях приділяли увагу такі вчені, як О.М. Бородіна, Н.І. Василенька, В.В. Вітвіцький, Й.С. Завадський, М.А. Лендел, М.Й. Малік, Г.В. Осовська, Ф.І. Хміль, Є.І. Ходаківський, Г.В. Черевко, О.Г. Шпикуляк, В.В. Юрчишин, К.І. Якуба та ін.

Постановка завдання. Метою статті є виявлення основних кількісно-якісних характеристик персоналу аграрних підприємств області та показників управління ним.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз забезпечення персоналом аграрних підприємств доцільно здійснювати в розрізі кількісного, статевовікового, освітнього складу, а також рівня розвитку, мотивації і руху працівників.

Чисельність персоналу аграрних підприємств області протягом аналізованого періоду суттєво скоротилась. Своєю діяльністю зазначені суб'єкти господа-

рування здійснювали в основному завдяки праці штатного персоналу, проте залучали також позаштатних осіб, що підтверджується даними, наведеними у табл. 1:

Таблиця 1

**Кількісний склад працівників сільського господарства
Івано-Франківської області та пов'язаних із ним послуг**

Показники	Одиниця виміру	Роки					2010 р. у порівнянні з 2006 р., %
		2006	2007	2008	2009	2010	
Середньооблікова чисельність працівників, всього	осіб	9993	8513	7478	5186	4081	40,8
в тому числі чисельність штатних працівників	осіб	9453	8163	7168	4799	3724	39,4
	%	94,6	95,9	95,9	92,5	91,3	- 3,3*
чисельність нештатних працівників	осіб	540	350	310	387	357	66,1
	%	5,4	4,1	4,1	7,5	8,7	3,3*
з них зовнішні сумісники	осіб	366	185	202	155	69	18,9
	%	3,7	2,2	2,7	3,0	1,7	- 2,0*
працюючі за цивільно-правовими договорами	осіб	174	165	108	232	288	165,5
	%	1,7	1,9	1,4	4,5	7,0	5,3*

* відсоткові пункти.

Розраховано за даними джерел: [1, с. 183–190; 2, с. 182–191; 3, с. 184–195; 4, с. 186–193; 5, с. 134–149].

1. Середньооблікова чисельність працівників сільського господарства у 2010 р. у порівнянні з 2006 р. знизилась більше, ніж удвічі і склала 40,8 %.

2. Основну частку персоналу склали штатні працівники – 91,3–95,9 %, яка, проте, знизилась у 2010 р. у порівнянні з 2006 р. на 3,3 відсоткових пункти.

3. Серед позаштатних працівників частка зовнішніх сумісників склала 1,7–3,7 %. За 2006–2010 рр. їх питома вага знизилась на 2 відсоткових пункти, а чисельність зросла на 18,9 %. Частка працюючих за цивільно-правовими договорами склала 1,4–7,0 %. Протягом аналізованого періоду значно зросла їх чисельність – на 65,5 %, а питома вага – на 5,3 відсоткових пункти.

Вищезазначене варто доповнити висновками з табл. 2, у якій наведено дані сільськогосподарських підприємств, які звітують за ф. № 50-ст “Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств”:

**Забезпечення персоналом сільськогосподарських підприємств
Івано-Франківської області**

Показники	Одиниця виміру	Роки					2010 р. у порівнянні з 2006 р., %, разів
		2006	2007	2008	2009	2010	
Кількість сільськогосподарських підприємств	од.	84	81	113	107	92	109,5
Площа сільськогосподарських угідь	тис. га	53,7	61,6	98,9	108,4	98,9	184,2
Середньооблікова чисельність працівників, зайнятих у сільськогосподарському виробництві:	осіб	5842	5123	5125	4283	3559	60,9
в т.ч. зайнятих у рослинництві	осіб	2347	2208	2332	1935	1732	73,8
	%	40,2	43,1	45,5	45,2	48,7	8,5*
зайнятих у тваринництві	осіб	3495	2915	2793	2348	1827	52,3
	%	59,8	56,9	54,5	54,8	51,3	- 8,5*
у розрахунку на підприємство	осіб	70	63	45	40	37	52,9
на 1 тис. га сільськогосподарських угідь	осіб	109	83	52	40	36	33,0

* відсоткові пункти.

Розраховано за даними джерел: [6, с. 1; 7, с. 1; 8, с. 1; 9, с. 1; 10, с. 1].

1. Зростання кількості сільськогосподарських підприємств на 8 одиниць (9,5 %) та площі сільськогосподарських угідь на 45,2 тис. га (84,2 %) протягом 2006–2010 рр. не зумовило збільшення кількості працівників.

2. Середньооблікова чисельність працівників, зайнятих у сільськогосподарському виробництві у 2010 р. у порівнянні з 2006 р. знизилась і склала 60,9 %. У тому числі чисельність зайнятих у рослинництві становила 73,8 %; у тваринництві – 52,3 %.

3. У розрахунку на підприємство чисельність працівників знизилась майже наполовину і склала 52,9 %; на 1 тис. га сільськогосподарських угідь – 33 %. Така ситуація, ймовірно, зумовлена підвищенням механізації та автоматизації сільськогосподарських робіт, які спричинили зменшення обсягу ручних видів робіт.

4. Частка працівників зайнятих у рослинництві склала 40,2–48,7 % і зросла на 8,5 відсоткових пункта; зайнятих у тваринництві – 51,3–59,8 % та, відповід-

но, знизилась на 8,5 %, що пояснюється значним скороченням галузі тваринництва й трудомісткістю галузі рослинництва.

У статевій структурі працівників аграрних підприємств переважають чоловіки. Персонал представлений в основному особами молодого і середнього віку.

З даних табл. 3 можемо зробити узагальнення про якісний склад працівників сільського господарства Івано-Франківської області, зокрема його статеву та вікову структуру:

Таблиця 3

Статеві-віковий склад працівників сільського господарства Івано-Франківської області та пов'язаних із ним послуг

Показники	Одиниця виміру	Роки					2010 р. у порівнянні з 2006 р., %
		2006	2007	2008	2009	2010	
Облікова чисельність штатних працівників	осіб	9347	8190	6706	4922	3793	40,6
із них жінки	осіб	4002	3305	2885	1967	1590	39,7
	%	42,8	40,4	43,0	40,0	41,9	- 0,9*
в обліковій чисельності штатних працівників особи у віці 15-34 років	осіб	2353	1967	1651	1233	1151	48,9
	%	25,2	24,0	24,6	25,0	30,3	5,1*
35–49 років	осіб	4486	4025	3192	2391	1640	36,6
	%	48,0	49,1	47,6	48,6	43,2	- 4,8*
50–54 років	осіб	1490	1213	1050	731	615	41,3
	%	15,9	14,8	15,7	14,9	16,2	0,3*
55–59 і більше років	осіб	1018	985	813	567	387	38,0
	%	10,9	12,0	12,1	11,5	10,2	- 0,7*

* відсоткові пункти.

Розраховано за даними джерел: [1, с. 60–69; 2, с. 58–67; 3, с. 62–73; 4, с. 62–75; 5, с. 66–71].

1. Питома вага жінок у складі персоналу становить 40,0–43,0 %. Протягом аналізованого періоду (2006–2010 рр.) їх частка знизилась на 0,9 відсоткових пункти. Абсолютна чисельність працівників жіночої статі теж скоротилась і склала у 2010 р. у порівнянні з 2006 р. 39,7 %.

2. У віковому складі переважна частка належить особам у віці 35–49 років – 43,2–49,1 % облікової чисельності штатних працівників, проте їх питома вага знизилась на 4,8 %; чисельність працівників даної вікової категорії знизилась і у 2010 р. у порівнянні з 2006 р. склала 36,6 %. Питома вага працівників у

віці 15–34 роки становила 24,0 – 30,3 % і зросла на 5,1 %, їх чисельність знизилася і склала 48,9 %. Частка працівників у віці 50 – 54 роки склала 14,8–16,2 % і зросла на 0,3 відсоткових пункти; їх чисельність знизилась і становила 41,3 %. Особи у віці 55–59 і більше років становили 10,2 – 12,1% облікової чисельності працівників, їх частка знизилась на 0,7 відсоткових пункти. Чисельність даної вікової категорії персоналу скоротилась і склала 38 % і склала 38 %.

Аналіз освітнього рівня працівників сільського господарства засвідчив низьку частку працівників з вищою освітою (табл. 4):

Таблиця 4

**Освітній рівень працівників сільського господарства
Івано-Франківської області та пов'язаних із ним послуг**

Показники	Одиниця виміру	Роки					2010 р. у порівнянні з 2006 р., %
		2006	2007	2008	2009	2010	
Облікова чисельність штатних працівників	осіб	9347	8190	6706	4922	3793	40,6
з них мають вищу освіту	осіб	2120	2067	1873	1455	1131	53,3
	%	22,6	25,2	27,9	29,6	29,8	7,2*
у тому числі неповну та базову вищу	осіб	1172	1162	1030	807	637	54,4
	%	12,5	14,2	15,4	16,4	16,8	4,3*
повну вищу	осіб	948	905	843	648	494	52,1
	%	10,1	11,0	12,5	13,2	13,0	2,9*

* відсоткові пункти.

Розраховано за даними джерел: [1, с. 60; 2, с. 70; 3, с. 64; 4, с. 68; 5, с. 58].

1. Питома вага осіб з вищою освітою у 2006–2010 рр. склала лише 22,6–29,8 %, проте спостерігалось її зроста на 7,2 відсоткових пункта, що є позитивною тенденцією. Кількість працівників з вищою освітою знизилась і у 2010 р. у порівнянні з 2006 р. склала 53,3 %, що зумовлено загальним скороченням їх чисельності.

2. Зокрема, питома вага осіб з повною вищою освітою склала 10,1–13,2 % і зросла на 2,9 відсоткових пункта; їх чисельність знизилась і склала 52,1 %.

3. Питома вага працівників з неповною та базовою вищою освітою становила 12,5–16,8 %. Їх частка зросла на 4,3 %; чисельність знизилась і склала 54,4 %.

Важливе значення для ефективного використання персоналу має його розвиток, адже навчання та підвищення кваліфікації працівників сприяє підвищенню якості виготовленої продукції, наданих послуг, виконаних робіт та зниженню виробничого травматизму. Проведений аналіз свідчить, що аграрні підприємства не приділяють цьому питанню належну увагу, як наслідок – достатньо низький його рівень. З даних табл. 5 робимо такі узагальнення:

Таблиця 5

**Розвиток працівників сільського господарства
Івано-Франківської області та пов'язаних із ним послуг**

Показники	Одиниця виміру	Роки					
		2006	2007	2008	2009	2010	2010 р. у порівнянні з 2006 р., %
Середньооблікова чисельність працівників, всього	Осіб	9993	8513	7478	5186	4081	40,8
з них навчено новим професіям	Осіб	1	2	–	–	50	50 разів
	%	0,01	0,02	–	–	1,2	1,2*
підвищили кваліфікацію	Осіб	57	129	35	114	16	28,1
	%	0,6	1,5	0,5	2,2	0,4	- 0,2*

* відсоткові пункти.

Розраховано за даними джерел: [1, с. 69–78; 2, с. 65–76; 3, с. 66–79; 4, с. 68–80; 5, с. 66–71].

1. Навчання новим професіям у 2006 р. пройшла тільки одна особа, у 2007 р. – двоє осіб. Протягом 2008–2009 рр. навчання працівників не проводилось. Ситуація дещо покращилась у 2010 р. – новим професіям навчено 50 осіб.

2. Кількість працівників, які підвищили кваліфікацію у 2010 р. в порівнянні з 2006 р. склала тільки 28,1 % їх середньооблікової чисельності. Питома вага осіб, які підвищили кваліфікацію у чисельності працівників склала 0,4–2,2 % і знизилась на 0,2 відсоткових пункти.

Вагомим детермінантом ефективної праці персоналу є задоволення матеріальним та моральним її аспектом. Заробітна плата працівників сільського гос-

подарства нижча, ніж у галузях промисловості, що спричиняє вплив персоналу з аграрного сектору. Дані, наведені у табл. 6 уможливили такі висновки:

Таблиця 6

**Заробітна плата працівників сільського господарства
Івано-Франківської області та пов'язаних із ним послуг**

Показники	Роки					2010 р. у порівнянні з 2006 р., %, разів
	2006	2007	2008	2009	2010	
Середня заробітна плата у промисловості, грн.	1182,31	1485,47	1837,45	1918	2221	1,9 раза
Середня заробітна плата в сільському господарстві, грн.	569,16	765,88	1111,48	1206,52	1586	2,8 раза
від середньої заробітної плати у промисловості, %	48,1	51,6	60,5	62,9	71,4	23,3*

* відсоткові пункти.

Розраховано за даними джерел: [1, с. 202–206; 2, с. 201–205; 3, с. 200–206; 4, с. 204–208; 5, с. 149–152].

1. Заробітна плата працівників сільського господарства зросла у 2,8 раза, проте, її рівень склав тільки 48,1–71,4 % розміру середньої заробітної плати у промисловості.

2. Позитивним є поступове зменшення різниці між заробітною платою у сільському господарстві та промисловості. Проте така різниця у 2010 р. була достатньо суттєвою і складала майже 30 %.

Про задоволення персоналу умовами праці на аграрних підприємствах свідчать показники його прибуття, вибуття і плинності. З даних табл. 7 робимо такі висновки:

1. Протягом 2006–2010 рр. кількість прийнятих осіб знизилась і склала 38,2 %, коефіцієнт їх прибуття становив 35,2–46,8 % та знизився на 3 відсоткових пункти.

2. Кількість звільнених осіб також скоротилась і у 2010 р. у порівнянні з 2006 р. склала 45,1 %, що спричинено значним скороченням загальної чисельності працівників аграрних підприємств. Коефіцієнт вибуття персоналу становив 51,1–66,7 % та зріс на 6,3 відсоткових пункти.

**Рух персоналу сільськогосподарських підприємств
Івано-Франківської області**

Показники	Одиниці виміру	Роки					2010 р. у порівнянні з 2006 р., %
		2006	2007	2008	2009	2010	
Середньооблікова чисельність штатних працівників	Осіб	9993	8513	7478	5186	4081	40,8
Прибуло (прийнято)	Осіб	4680	3128	2884	1828	1787	38,2
Коефіцієнт прибуття персоналу	%	46,8	36,7	38,6	35,2	43,8	- 3,0*
Вибуло (вивільнено)	Осіб	6036	4349	4240	2724	2724	45,1
Коефіцієнт вибуття персоналу	%	60,4	51,1	56,7	52,5	66,7	6,3*
Вибуло з причини скорочення штатів	осіб	247	67	29	272	102	41,3
	% до вибулих	4,1	1,5	0,7	10,0	3,7	- 0,4
Вибуло з причини плинності кадрів	осіб	5606	4262	4153	2374	2325	41,5
	% до вибулих	92,9	98,0	97,9	87,2	85,4	- 7,5*
Коефіцієнт плинності кадрів	%	56,1	50,1	55,5	45,8	57,0	0,9*

* відсоткові пункти.

Розраховано за даними джерел: [1, с. 42–47; 2, с. 41–46; 3, с. 39–45; 4, с. 40–47; 5, с. 32–39].

3. В тому числі з причин скорочення штатів звільнено 0,7–10,0 % персоналу; основна частка звільнень – з причини плинності кадрів – 87,2–98,0 % вибулих працівників. Коефіцієнт плинності склав 45,8–57,0 %, тобто, практично половину середньооблікової чисельності штатних працівників й у 2010 р. в порівнянні з 2004 р. зріс на 0,9 відсоткових пункти, що є негативною тенденцією і свідчить про незадоволення персоналу умовами праці в аграрних підприємствах.

Коефіцієнт прибуття персоналу в основному зумовлений значним їх вибуттям. Окрім того, робочі місця, які стали вакантними в повній мірі не укомплектовувалися новими працівниками.

Висновки з даного дослідження. Аналіз кількісно-якісного складу персоналу аграрних підприємств області засвідчив, що загальна їх чисельність за період, обраний для дослідження, скоротилась. Зменшилась кількість працівни-

ків у розрахунку на підприємство та на площу сільськогосподарських угідь, незважаючи на їх зростання.

Основну частку персоналу становили особи молодого і середнього віку переважно чоловічої статі. Низьким є освітній рівень працівників та рівень їх розвитку, якому практично не приділялася увага. Матеріальна мотивація праці персоналу аграрних підприємств нижча, ніж у промисловості. Вищенаведені факти зумовили значний рівень плинності та неналежне забезпечення підприємств персоналом.

Література

1. Праця Івано-Франківщини 2006. Стат. зб. – Івано-Франківськ: Головне управління статистики в Івано-Франківській області. – 2007. – 299 с.
2. Праця Івано-Франківщини 2007. Стат. зб. – Івано-Франківськ: Головне управління статистики в Івано-Франківській області. – 2008. – 338 с.
3. Праця Івано-Франківщини 2008. Стат. зб. – Івано-Франківськ: Головне управління статистики в Івано-Франківській області. – 2009. – 299 с.
4. Праця Івано-Франківщини 2009. Стат. зб. – Івано-Франківськ: Головне управління статистики в Івано-Франківській області. – 2010. – 336 с.
5. Праця Івано-Франківщини 2010. Стат. зб. – Івано-Франківськ: Головне управління статистики в Івано-Франківській області. – 2011. – 299 с.
6. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств за організаційно-правовими формами господарювання за 2006 рік. Івано-Франківськ. Державний комітет статистики України. Головне управління статистики в Івано-Франківській області. Статистичний бюлетень. – 2007. – 111 с.
7. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств за організаційно-правовими формами господарювання за 2007 рік. Івано-Франківськ. Державний комітет статистики України. Головне управління статистики в Івано-Франківській області. Статистичний бюлетень. – 2008. – 109 с.

8. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств за організаційно-правовими формами господарювання за 2008 рік. Івано-Франківськ. Державний комітет статистики України. Головне управління статистики в Івано-Франківській області. Статистичний бюлетень. – 2009. – 110 с.

9. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств за організаційно-правовими формами господарювання за 2009 рік. Івано-Франківськ. Державний комітет статистики України. Головне управління статистики в Івано-Франківській області. Статистичний бюлетень. – 2010. – 108 с.

10. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств за організаційно-правовими формами господарювання за 2010 рік. Івано-Франківськ. Державний комітет статистики України. Головне управління статистики в Івано-Франківській області. Статистичний бюлетень. – 2011. – 110 с.

Баланюк І.Ф., Сас Л.С.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕРСОНАЛОМ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. У статті висвітлено віковий, статевий та освітній склад працівників аграрних підприємств області. Розглянуто показники розвитку, мотивації і руху персоналу.

Ключові слова: персонал, чисельність, статево-віковий склад, освітній склад, розвиток, мотивація, прибуття, вивільнення.